

1.11. חברת השילומים

פעולות הביקורת

בשנה הנסקרת, כבשנים הקודמות, הקיפה הביקורת את תחומי הפעולה של חברת השילומים בארץ ושל המשלחת בגרמניה.

בארץ נבדקו: הפעולות המסחריות של החברה; סדרי הובלת הסחורות ומסירתן ללקוחות; תנאי המכירה של סחורות, שהובאו ארצה על חשבון החברה ושאוחסנו במחסניה; הקשר בין חברת השילומים לבין הרשויות הממשלתיות, שיש להן תפקיד ביבוא סחורות מחוץ לארץ. כן נבדקו ההוצאות המינהליות של החברה.

נציגי משרד מבקר המדינה ליד משלחת ישראל בקלן בדקו את ביצוען של קניות בהיקף גדול, בשים לב במיוחד לקביעת מחירי הסחורות, שהוזמנו במסגרת החוזים המסגרתיים בין המשלחת לבין הספקים. נבדקו ההסדרים הכספיים עם ספקי שירותים וההסדרים הקשורים בהקצבת מטבע חוץ ללקוחות. כן נערכה ביקורת על פעולות מחלקת ההסברה והמדור הקונסולרי, ונבדקו ההוצאות המינהליות של המשלחת ושל משרד הקשר שלה בברלין.

א. הביצוע של הסכם השילומים

לפי הסכם השילומים הגיע למדינה לתקופה שמהתחלת ההסכם בשנת 1952 ועד 31.3.1960 סכום כולל של 1,900 מליון ד"מ. סכום זה נוצל במלואו תוך אותה התקופה. מהסכום הנוסף של 250 מליון ד"מ, שהוא המכסה לשנת 1960/61, נוצל עד 31.12.1960 סכום של כ-247 מליון ד"מ, כלומר לשלושת החודשים הנותרים של שנת הכספים 1960/61 נשאר לניצול סכום של כ-3 מליון ד"מ בלבד.

מסך הכול של 2,147 מליון ד"מ, שנוצל עד 31.12.1960, שימשו 675 מליון ד"מ לתשלום בעד הספקת דלק מספקים באנגליה; הסכום הנותר של 1.472 מליון ד"מ נוצל לרכישת סחורות ולתשלום בעד שירותים (הובלה והוצאות ארגוניות).

כבשנים הקודמות ניתנה למשלחת הקניות גם בשנת הכספים 1960/61 האפשרות להזמין סחורות על חשבון ההקצבות בשנים הבאות; למימון ביניים של הזמנות אלה דואגת משלחת הקניות, מאחר שהאוצר הגרמני משלם את הסכומים הנדונים רק לפי מועדי הפרעון שלפי הסכם השילומים.

שינוי בנוהל יבוא סחורות מגרמניה

בדו"ח השנתי מס' 10 (עמ' 266) הובאו פרטים על הנוהל החדש ביבוא סחורות מגרמניה, שהונהג ב-1.4.1959. בעוד שעד תאריך זה נקנו כל הסחורות, שנכללו ברשימת הסחורות של הסכם השילומים, באמצעות חברת השילומים בלבד, הורשו הלקוחות, החל ב-1.4.1959, לקנות במישרין חלק לא קטן מהסחורות, שקודם לכן נקנו דרך המשלחת: סחורות מסוימות — כגון מכונות תעשיית טכסטיל, חלקי חילוף וכלי עבודה — הותר יבואם בלי הגבלה מבחינת השווי או הכמות; סחורות אחרות — כגון מוצרי חימיה ורוקחות מסוימים — הותר יבואם במישרין על ידי הלקוחות, אם אינו עולה שוויים או כמותם על גבול מסוים. רשימת הסחורות, שלפי נוהל חדש זה הורשתה קנייתן במישרין על ידי הלקוחות, הורחבה בחודש יוני 1960.

כתוצאה מהנהגת הנוהל החדש שוחררו חברת השילומים ומשלחת הקניות מחלק ניכר של עומס עבודתן. בעוד שבתקופה מהתחלת הביצוע המעשי של הסכם השילומים באמצע שנת 1953 עד סוף שנת 1959 הוגשו על ידי המשלחת כ-7,000 הזמנות בממוצע כל שנה לספקים בגרמניה, הצטמצם היקף ההזמנות על ידי המשלחת ל-4,000 הזמנות בקירוב בשנת 1960.

מעקב אחר ביצוע הנוהל החדש העלה, שמספר ההזמנות, שהמשלחת טיפלה בהן, היה מצטמצם עוד יותר, אילו השתמשו כל הלקוחות באפשרות, שניתנה להם על ידי ההסדר החדש. אחת המטרות של הנוהל החדש הייתה לשחרר את המשלחת ככל האפשר מטיפול בהזמנות קטנות-היקף, אך היו מקרים אחדים, שלקוחות מסוימים — למשל קוני חימיקלים — ריכזו כמה הזמנות, שכל אחת מהן הייתה מתחת לגבול, שנקבע בנוהל החדש, והעבירו אותן באמצעות משלחת הקניות אל הספקים. לפי הסבר המשלחת אין לראות בכך אלא תופעה של תקופת מעבר.

צמצום חבר העובדים

תהליך הצמצום ההדרגתי של חבר העובדים בחברת השילומים בתל אביב ובמשלחת הקניות בקלן והתאמתו להיקף העסקים ההולך ומצטמצם (ראה דו"ח שנתי מס' 10, עמ' 267) נמשכו בשנת 1960. בתקופה בין 1.4.1959, בו הונהג הנוהל החדש ביבוא סחורות מגרמניה, ובין 31.12.1960 הוקטן מספר העובדים בחברת השילומים בתל אביב בשליש בקירוב; במשלחת הקניות בקלן הופחת מספר חברי המשלחת, העוסקים בביצוע הסכם השילומים, ב-60% בקירוב, ומספר העובדים המקומיים צומצם ב-35% בקירוב.

ב. הבאת סחורות על השבון החברה

אחד מהעקרונות, שהביקורת הצביעה עליהם מראשית פעולתה בתחום השילומים, הוא שבכל מקרה של קניית סחורות, שרק או בעיקר לקוחות מסוימים יכולים להיות מעוניינים בהן, יש צורך בהקפדה מיוחדת על עריכת חוזה והסדר כספי מראש. עקרון זה מוצדק ביחוד כשהמדובר בסחורה, העלולה להתקלקל באחסנה ממושכת או שמחירה עלול לרדת בעתיד בשוק העולמי (ראה דו"ח שנתי מס' 9, עמ' 315).

הביקורת העלתה, שחברת השילומים לא התחשבה כדרוש בעקרון זה, כשרכשה בתחילת שנת 1960 בשביל 13 יבואנים בארץ, לפי רשימות פריטים, שנתקבלו מהיבואנים האלה, כמות כוללת של כ-6,600 טון ברזל מסוגים שונים, בשווי של 3,300,000 ד"מ בקירוב. החוזים, שנערכו לפני ביצוע העסקה, והתנאים הכספיים, שנקבעו מראש, הקיפו כמות של כ-2,400 טון בשווי של כ-1,200,000 ד"מ בלבד, ואילו לגבי יתרת הכמות של כ-4,200 טון בשווי של כ-2,100,000 ד"מ הסתפקה חברת השילומים ברשימות הפריטים. אחרי שהסחורה הגיעה ארצה בחודש יולי 1960, קיבלו יבואנים מספר, שלא התחייבו בחוזים, רק חלק מהכמות של הסחורה, שנקנתה בשבילם. כתוצאה מכך היה צורך לאחסן במחסן החברה כמות של יותר מ-1,300 טון בשווי של כ-650,000 ד"מ, ומכמות זו, שאוחסנה בחודש יולי 1960, נשארה במחסן אף ב-1.1.1961 כמות של כ-800 טון בשווי של יותר מ-400,000 ד"מ.

חברת השילומים הסבירה במכתב מיום 31.10.1960, שמחמת שביתת הפלדה בארצות הברית, שהייתה בזמן הקנייה, ומחמת האמרת המחירים באותה תקופה היא חששה מפני קשיים באספקה סדירה, ולשם הבטחת מלאי מתאים בארץ ביצעה את הקנייה על חשבונה היא, בלא לעמוד על עריכת חוזה עם כל לקוח ולקוח. לדעת הביקורת לא היה מוצדק, שחברת השילומים ויתרה על קבלת התחייבויות מאת המעוניינים בהזמנות, וקיבלה על עצמה סיכון לגבי סחורות, שנקנו לפי מפרטים של יבואנים, בהתאם לצרכיהם הם.

ג. הסדרים מינהליים במחלקת ההסברה

במסגרת המשלחת פועלת מחלקה, שמתפקידה לקיים פעולות הסברה בקרב הציבור הגרמני. פעולה זו נעשית בעיקרה על ידי מתן הרצאות, הוצאת חומר הסברה והפצתו ועל ידי קיום מגע עם העתונות המקומית. המחלקה גם מקיימת קשר עם אורחים מגרמניה המבקרים בישראל.

בחודש פברואר 1960 נבדקו ההסדרים המינהליים של מחלקה זו. הביקורת הצביעה על הצורך לעקוב באמצעות רישום שוטף אחר תנועת המלאי של הספרים, שהמחלקה רוכשת אותם לשם הפצתם בין אישים ומוסדות. הרישום הדרוש הונהג. כיוון שהמחלקה משתמשת שימוש רב יחסית במוניות, דרשה הביקורת, שלכל חשבון יצורף, נוסף על רישום התאריך, גם פירוט הכולל את שם הנוסע, מטרת הנסיעה וכיוונה. בחודש מארס 1960 הוצאו הוראות המבטיחות תיעוד מתאים.

ד. הסדרים מינהליים וכספיים

בחודש יוני 1960 נערכה במדור הקונסולרי שעל יד המשלחת ביקורת, שהקיפה את הסדרים המינהליים והכספיים.

בבדיקה מסורגת של השירותים הקונסולריים, הניתנים על ידי המדור, העלתה הביקורת, שבחלק גדול מהמקרים, בהם ניתנו שירותי חינם, לא נרשמה הנמקה לפטור מתשלום האגרה. הביקורת עמדה על הצורך, שבכל מקרה, בו ישוחרר מקבל השירות מתשלום אגרה, תירשם הנמקה מתאימה. כן הציעה הביקורת למשלחת תיקונים מסוימים בסדרי הארכיב ובסידורים הכספיים. ההסדרים המוצעים הונהגו.

ה. סניף המשלחת בברלין

בחודש מארס 1960 נערכה ביקורת בסניף המשלחת בברלין על ההסדרים המינהליים והכספיים הנהוגים בו ועל מידת ניצול כוח האדם.

על הקמת הסניף בברלין ועל התפתחותו בשנים הראשונות של פעולתו נמסר בדו"ח השנתי מס' 6 (עמ' 101) התיאור הבא:

"הסניף הוקם בשנת 1953 מאחר שהוסכם, שבמסירת הומנות תתחשב המשלחת בתוצרת התעשייה בברלין במידה ששיקול משקי יצדיק את השימוש בהצעותיה. הקמת הסניף נראתה כצעד תכליתי כדי להקל את יצירת הקשר הראשון אל חוגי התעשייה במקום ואת איסוף החומר האינפורמטיבי הדרוש לידיעת מקורות האספקה האפשריים. אולם במרוצת הזמן נתברר, שהטיפול המקצועי אף בקרב התעשייה בברלין צריך להיות בידי חברי המשלחת בקלן, ולסניף לא נשאר תפקיד בעל היקף בשטח המסחרי של ביצוע הסכם השילומים; פעולתו נתרכזה בביצוע תפקידים קונסולאריים במידה שהם מוטלים על המשלחת. החל מ-1.7.1955 נהפך הסניף למשרד קשר".

בחודש נובמבר 1954 שימש משרד הסניף גם כמשרד של נציג חברת החשמל לא"י בע"מ, שטיפל בהזמנות החברה בגרמניה, ולפיכך היה משרד הסניף משותף למשלחת ולחברת החשמל. כוח האדם, ששימש את שתי המטרות האלה, הועמד, אחרי שהסניף נהפך למשרד קשר, על 3 פקידות נוסף על נציג החברה.

ביולי 1960 העבירה חברת החשמל את נציגה לקלן ופוטרה פקידה אחת; כן צומצם הדיוור. כיום עובדת בסניף רק פקידה אחת בעבודה מלאה ופקידה שנייה בעבודה חלקית.